

The Function of the Four Academies of the Islamic Republic of Iran in the Scientific Governance of the Country

Hossein Zamani Mighan¹

Mohammad amin naghshband²

Hamid Salehi³

Abstract

Academies, as scientific and cultural institutions, play a crucial role in preserving and promoting national culture and knowledge. The establishment of the Academy in Iran began in 1935 with the founding of the Academy of Iran in the field of Persian language and literature. Today, it continues its activities through four academies: the Academy of Persian Language and Literature, the Academy of Sciences, the Academy of Medical Sciences, and the Academy of Arts. Therefore, to better examine the role and impact of these institutions in the country's scientific, cultural, and artistic development and to find effective strategies for improving their performance, this study aims to answer the primary question: What is the function of the four academies of the Islamic Republic of Iran in the scientific governance of the country? The findings indicate that the academies, by combining their research, advisory, and educational functions, play a vital role in the development and strengthening of the country's scientific governance. Their functions include research and scientific development, advising the government and governmental institutions, preserving and developing cultural heritage, and creating scientific and cultural networks.

Keywords: Academy, Culture, Iran, Science

¹ M.A of Islamic Economics, Mofid University of Qom, Qom, Iran.

Hzamani69@gmail.com

² Ma student of Political Science, Regional studies, University of Shahid Beheshti, Tehran, Iran

Naghshbandamin@gmail.com

³ Associate Professor of Political Science, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran

Hsalehi184@yahoo.com

کارکرد فرهنگستان‌های چهارگانه جمهوری اسلامی ایران

در حکمرانی علمی کشور

حسین زمانی میقان^۱ - محمد امین نقشبند^۲ - حمید صالحی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۱

چکیده

فرهنگستان‌ها به‌عنوان نهادهای علمی و فرهنگی، نقش حیاتی در حفظ و ترویج فرهنگ و دانش ملی دارند. نهاد فرهنگستان در ایران در سال ۱۳۱۴ با تأسیس فرهنگستان ایران در حوزه زبان و ادبیات فارسی شروع به کار کرد و اکنون با چهار فرهنگستان زبان و ادب فارسی، علوم، علوم پزشکی، و هنر به فعالیت خود ادامه می‌دهد. لذا جهت بررسی بهتر نقش و تأثیرگذاری این نهادها در توسعه علمی، فرهنگی و هنری کشور و راهکارهای موثری برای بهبود عملکرد آنها این پژوهش بر آن است تا به این سؤال اصلی پاسخ دهد که کارکرد فرهنگستان‌های چهارگانه جمهوری اسلامی ایران در حکمرانی علمی کشور چیست؟ یافته‌ها نشان می‌دهد فرهنگستان‌ها با ترکیب وظایف تحقیقاتی، مشورتی و آموزشی خود، نقش حیاتی در توسعه و تقویت حکمرانی علمی کشور ایفا می‌کنند به طوری که پژوهش و توسعه علمی، مشاوره به دولت و نهادهای دولتی، حفظ و توسعه میراث فرهنگی، ایجاد شبکه‌های علمی و فرهنگی از کارکردهای آنان می‌باشد.

واژگان کلیدی: فرهنگستان، فرهنگ، ایران، علم

^۱ کارشناس ارشد اقتصاد اسلامی دانشگاه مفید قم، قم، ایران

^۲ دانشجوی ارشد علوم سیاسی، مطالعات منطقه‌ای، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

Naghsbandamin@gmail.com

^۳ دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه عالمه طباطبایی، تهران، ایران

مقدمه

نخستین فرهنگستان ایران در خردادماه ۱۳۱۴ توسط ذکاءالملک فروغی (ریاست‌الوزرای وقت) تأسیس شد. این فرهنگستان، که آن زمان فرهنگستان ایران نام گرفت، همان فرهنگستانی است که امروزه از آن به «فرهنگستان زبان و ادب فارسی» یاد می‌شود. جمهوری اسلامی ایران در حال حاضر دارای چهار فرهنگستان است که تحت نظارت هیئت امنای واحد، حوزه‌های مختلف علمی، ادبی و هنری را از نظر موضوعی پوشش می‌دهند. این فرهنگستان‌ها عبارت‌اند از فرهنگستان زبان و ادب فارسی، فرهنگستان علوم ایران، فرهنگستان هنر ایران و فرهنگستان علوم پزشکی. شورای عالی انقلاب فرهنگی، در جلسه ۱۳۵ مورخ ۱۵/۱۰/۱۳۶۶ خود اساسنامه فرهنگستان‌های علوم و علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران را تصویب کرد. این دو فرهنگستان پس از تصویب اساسنامه‌ها در مجلس شورای اسلامی تقریباً هم‌زمان با فرهنگستان زبان و ادب فارسی آغاز به فعالیت کردند. همچنین، شورای عالی انقلاب فرهنگی، در جلسه ۴۳۹ مورخ ۲۵/۲/۱۳۷۷، اساسنامه فرهنگستان هنر را تصویب کرد و فرهنگستان هنر به‌عنوان چهارمین فرهنگستان جمهوری اسلامی ایران آغاز به کار کرد. در ادامه بررسی فرهنگستان‌ها، با همان شیوه‌ای که فرهنگستان‌های سایر کشورها را بررسی کردیم، فرهنگستان‌های ایران را نیز بررسی می‌کنیم و در انتها تلاش می‌کنیم مقایسه‌ای را میان این فرهنگستان‌ها و فرهنگستان‌های خارجی ارائه کنیم.

طرح دوباره سؤال درباره نقش فرهنگستان‌ها در محیط علمی کشور از این رو حائز اهمیت است که از به حاشیه رفتن آن‌ها در اکوسیستم حکمرانی علم و فناوری جلوگیری کنیم و از کارکردهای حداقلی آن‌ها مانند شناسایی و رصد نخبگان علمی یا شأن تشریفاتی آن‌ها در ایجاد محفلی برای بزرگان علم و فناوری فراتر رویم. آنچه نقش فرهنگستان‌ها را در محیط علم و فناوری کشور تعیین می‌کند طراحی تعامل آن‌ها با دو

گروه است: اول عموم مردم و به طور خاص اجتماعات علمی و دوم سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان اکوسیستم علم و فناوری کشور. لازم است راهبردهای تعامل و ارتباط فرهنگستان‌های مختلف با این دو گروه به نحو مناسبی طراحی شود. در رابطه با این طراحی توجه به این نکات حائز اهمیت است: زمانی که فرهنگستان‌ها به درستی به عرصه عمومی و اجتماعات گره بخورند، می‌توانند اطمینان یابند که به دولت نیز گره خورده‌اند در غیر این صورت انفاذ سیاست‌های علمی با توسل و تمسک صرف به قدرت و اختیارات سیاسی، تلاشی بیهوده و اتلاف بیت‌المال برای پررنگ شدن نقش فرهنگستان‌ها در حکمرانی علم و فناوری کشور است. آنچه امروزه در ادبیات رایج، سیاست‌گذاری و نقش‌آفرینی و مشارکت عمومی نامیده می‌شود، شرط لازم برای نقش‌آفرینی فرهنگستان‌هاست و البته در کنار آن طراحی راهبردهای تعاملی بهینه با محیط سیاست‌گذاری علم و فناوری و بازیگران تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر در این حوزه حائز اهمیت است. در این زمینه حفظ استقلال فرهنگستان‌ها و حرکت کردن نزدیک به محیط سیاسی مهم است. در سال ۱۳۱۴، نهاد فرهنگستان ایران با تمرکز بر زبان و ادبیات فارسی تأسیس شد. این فرهنگستان هدف اصلی‌اش حفظ، توسعه و ارتقای زبان و ادبیات فارسی بود. به مرور زمان، با گسترش نیازها و توجه به علوم و هنرهای مختلف، سه فرهنگستان دیگر نیز به این نهاد اضافه شدند. اکنون چهار فرهنگستان در ایران فعال هستند که هر کدام به یکی از این حوزه‌ها (زبان و ادب فارسی، علوم، علوم پزشکی و هنر) اختصاص دارد. بنابراین تأثیرگذاری با حفظ استقلال ارزشمند است. بنابراین سؤال اصلی این پژوهش این است که کارکرد فرهنگستان‌های چهارگانه جمهوری اسلامی ایران در حکمرانی علمی کشور چیست؟ پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی و با اسناد کتابخانه‌ای گردآوری شده است.

فرهنگستان‌های ایران

۱- فرهنگستان زبان و ادب فارسی

- این فرهنگستان اولین بار در سال ۱۳۱۴ با عنوان فرهنگستان ایران تأسیس شد .
- اهدافی که در اساسنامه برای فرهنگستان در نظر گرفته شده به شرح زیر است:
- حفظ قوّت و اصالت زبان فارسی، به‌عنوان یکی از ارکان هویت ملی ایران و زبان دوم عالم اسلام و حامل معارف و فرهنگ اسلامی؛
 - پروردن زبانی مهذب و رسا برای بیان اندیشه‌های علمی و ادبی و ایجاد انس با مآثر معارف تاریخی در نسل کنونی و نسل‌های آینده؛
 - رواج زبان و ادب فارسی و گسترش حوزه و قلمرو آن در داخل و خارج از کشور؛
 - ایجاد نشاط و بالندگی در زبان فارسی، به تناسب مقتضیات زمان و زندگی و پیشرفت علوم و فنون بشری با حفظ اصالت آن.
 - سازمان دادن و تمشیت فعالیت‌های ناظر به حفظ میراث زبانی و ادبی فارسی؛
 - تأسیس واحدهای واژه‌سازی و واژه‌گزینی و سازمان دادن واحدهای مشابه در مراکز دانشگاهی و دیگر
 - سازمان‌های علمی و فرهنگی و هماهنگ ساختن فعالیت‌های آنان از راه تبادل تجارب؛
 - نظارت بر واژه‌سازی و معادل‌یابی در ترجمه از زبان‌های دیگر به زبان فارسی و تعیین معیارهای لازم برای حفظ و تقویت بنیهٔ زبان فارسی در برخورد با مفاهیم و اصطلاحات جدید؛
 - کمک به معرفی و نشر میراث زبانی و ادبی فارسی به صورت اصلی و معتبر؛

- اهتمام در حفظ فرهنگ‌های علمی و مردمی و جمع‌آوری و ضبط و نشر امثال و حکم و کلیهٔ اعلام و اصطلاحات فارسی در همهٔ زمینه‌ها و بهره‌برداری از آن‌ها برای پرورش و تقویت زبان و ادب فارسی؛
- سازمان دادن تبادل تجربه‌ها و دستاوردهای مراکز پژوهشی در حوزهٔ زبان و ادب فارسی و تأمین موجبات بهره‌برداری صحیح از این تجربه‌ها
- بهره‌برداری صحیح از زبان‌های محلی (در داخل و خارج از ایران) به‌منظور تقویت و تجهیز این زبان و غنی ساختن و گستردن دامنهٔ کارکرد آن؛
- معرفی محققان و ادیبان و خدمتگزاران زبان و ادب فارسی و حمایت از نشر آثار ایشان و کمک به تأمین وسایل فعالیت علمی و فرهنگی آنان و فراهم آوردن موجبات تقدیر از خدمات آن‌ها؛
- بررسی و تصویب نتایج فعالیت‌های مراکز پژوهشی و فرهنگی که تهذیب و اصلاح یا توسعه و تقویت زبان فارسی مفید شمرده می‌شوند و ابلاغ و توصیهٔ کاربرد آن‌ها به مؤسسات علمی و فرهنگی و سازمان‌ها و نهادهای عمومی.

۲- فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران

در یکصد و سی و پنجمین جلسه شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۱۵ دی ماه ۱۳۶۶، به استناد بند چهار قانون اهداف و وظایف آن شورا، تأسیس فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران به تصویب رسید.

در این مسیر فرهنگستان موظف است موارد زیر را دنبال کند.

- کوشش در جهت گسترش مرزهای دانش و تلاش مستمر برای ارتقای سطح دانش و پژوهش در کشور

- بررسی و تحلیل وضعیت علمی و فنی و آموزشی و پژوهشی کشور و ارائه پیشنهاد در زمینه بهبود و ارتقای آن به مراجع ذیربط
- انجام امور مشاوره علمی و تحقیقاتی اساسی و مسائل مربوط به تکنولوژی که از سوی دولت، شورای پژوهش‌های علمی و مراکز علمی و تحقیقاتی که از فرهنگستان درخواست می‌شود و ارائه پیشنهادهای لازم در این زمینه‌ها
- مطالعه تجربیات کشورها در کسب و توسعه علوم و تکنولوژی و همچنین بررسی آخرین یافته‌های علمی و نحوه استفاده از آنها با توجه به زمینه‌ها و امکانات موجود در کشور
- تشویق و ترغیب دانشمندان و پژوهشگران به خلق آثار علمی، ادبی و هنری از طریق حمایت مادی و معنوی ایشان
- ایجاد تسهیلات لازم در جهت مبادله اطلاعات و نتایج تحقیقات و تبادل نظر بین دانشمندان و محققان و مبادله متخصصان و پژوهشگران با فرهنگستان‌های علوم سایر کشورها به ویژه کشورهای اسلامی و جهان سوم با واگذاری بورس و استفاده از مسافرت‌های علمی و فرصت‌های مطالعاتی از طریق مراجع ذیربط
- بررسی و پیشنهاد ضوابط در خصوص ارتقای سطح علمی سمینارها و کنگره‌ها و کنفرانس‌های علمی در سطح ملی و بین‌المللی و ارزیابی این گونه مجامع
- برگزاری سمینارها و کنفرانس‌ها و کنگره‌ها و سمپوزیوم‌ها در زمینه جدیدترین یافته‌های علمی فنی و فرهنگی.
- اشاعه اطلاعات و دانسته‌های علمی از طریق انتشار مجلات و کتب علمی و پژوهشی بالاخص نتایج تحقیقات و یافته‌های جدید علمی و فرهنگی در سطح کشور و جهان
- اعطای پاداش و جایزه و نشان علمی به دانشمندان و پژوهشگران و مؤسساتی که خدمات علمی و یا هنری برجسته‌ای انجام داده‌اند از طریق مراجع قانونی
- پیشنهاد تخصیص اعتبارات و امکانات تحقیقاتی برای فعالیتهای دانشمندان برجسته

- بررسی و تصویب عضویت فرهنگستان در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی که وظایف و اهداف متناسب با وظایف و اهداف فرهنگستان دارند در چهارچوب قوانین و مقررات کشور

۳- فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران نهادی است که ایجاد آن در پانزدهم دیماه ۱۳۶۶ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی و سپس در تاریخ ۱۸ دی ۱۳۶۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و از همان تاریخ آغاز به کار نمود. اهداف فرهنگستان عبارت‌اند از:

- مشاوره، نظریه‌پردازی و آینده‌نگری در همه زمینه‌های سلامت
- نیل به استقلال علمی و فرهنگی
- توسعه علوم و فنون در حیطه سلامت
- تقویت روح پژوهش جهت دستیابی به مؤثرترین و علمی‌ترین و آخرین یافته‌ها و نوآوری‌ها در عرصه علوم سلامت
- کمک به دستیابی جامعه و آحاد مردم به بالاترین سطح سلامت همه جانبه با رویکردهای زیر: اعتلای اخلاق پزشکی، فرهنگ بومی، عدالت در سلامت، محوریت انسان سالم در پیشرفت و توسعه، تکریم و الگوسازی، بنیان‌های اسلامی و فرهنگ‌سازی مناسب
- مشارکت در دیده‌بانی و رصد و پالایش همه ابعاد سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی
- صیانت از میراث فرهنگی و تمدن اسلامی و ایرانی در عرصه علوم سلامت
- رشد و گسترش دانش‌های فلسفه و حکمت، اخلاق و فقه اسلامی در حوزه سلامت و پزشکی

- تلاش در جهت تحقق چشم‌انداز کشور در تمدن‌سازی و الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی در کلیه اهداف و وظایف فرهنگستان.
- کمک به تحقق نقشه جامع علمی کشور، ارتقاء کارآمدی نظام، دفاع از مرزهای اعتقادی، وحدت، امنیت ملی و صیانت از فرهنگ و هویت اسلامی و ایرانی.
- تحلیل چالش‌ها و ارائه توصیه‌های کاربردی، مراقبتی و خدماتی برای ارتقای نظام سلامت کشور.
- نقد سیاست‌ها و برنامه‌های در حال اجرا در حوزه سلامت و ارائه پیشنهادها به مراجع و دستگاه‌های ذی‌ربط.
- ترجمان دانش در علوم سلامت و عرصه‌های ارائه مراقبت‌ها و خدمات سلامت با بهره‌گیری از فعالیت‌های جمعی و جذب حمایت و تشویق دانشمندان، پژوهشگران، نخبگان و صاحب‌نظران کشور.
- ارائه و طرح فرضیه‌ها و نظریه‌های علمی، کوشش در راستای گسترش مرزهای دانش و تلاش برای ارتقای سطح دانش و پژوهش کشور همگام با حفظ استقلال علمی و فرهنگی و هماهنگی با نقشه جامع علمی کشور در عرصه سلامت.
- همکاری و ارائه راهکار برای تقویت فرهنگ اسلامی، سلامت معنوی و اخلاق پزشکی و تلاش جهت شناخت و ترویج فقه سلامت.
- زمینه‌سازی و حمایت از پایه‌ریزی و گسترش دانش‌های فلسفه و حکمت، اخلاق و فقه اسلامی در حوزه سلامت و پزشکی و تربیت نیروی انسانی در حوزه‌های مذکور با همکاری حوزه و دانشگاه.
- مطالعه و تدوین سند و برنامه جامع برای تربیت پزشک حکیم در حوزه سلامت با همکاری حوزه و دانشگاه.
- پالایش، تقویت و ترویج فرهنگ عمومی سلامت در جامعه.

- انجام امور مشاوره علمی و پژوهشی اساسی در مسائل مربوط به دانش، نظریه‌پردازی و فناوری که از سوی قوای سه‌گانه، شورای عالی انقلاب فرهنگی و مراکز علمی و پژوهشی از فرهنگستان درخواست می‌شود و ارائه پیشنهادها لازم.
- مطالعه تجربیات کشورها در کسب و توسعه دانش و فناوری حوزه سلامت و همچنین بررسی آخرین یافته‌های علمی و نحوه استفاده از آنها با توجه به زمینه‌ها و امکانات موجود در کشور.
- تشویق و ترغیب دانشمندان و پژوهشگران به نوآوری و خلق آثار علمی از طریق حمایت مادی و معنوی ایشان.
- حمایت از ایجاد تسهیلات لازم جهت مبادله اطلاعات و نتایج تحقیقات و تبادل نظر بین دانشمندان و محققان و مبادله متخصصان و پژوهشگران علوم سلامت با سایر کشورها به ویژه کشورهای اسلامی برای حفظ و احیای میراث پزشکی اسلامی و ایرانی با پرداخت کمک هزینه، واگذاری بورس، فرصت‌های مطالعاتی و استفاده از مسافرت‌های علمی از طریق مراجع ذی‌ربط.
- بررسی و پیشنهاد ضوابط در خصوص ارتقاء سطح علمی سمینارها، همایش‌ها و کنفرانس‌های پزشکی در سطح ملی و ارزیابی اینگونه همایش‌ها.
- حمایت از برگزاری همایش‌های علمی در زمینه جدیدترین یافته‌های علوم سلامت
- انتشار اطلاعات و دانسته‌های علوم سلامت از طریق انتشار مجلات و کتاب‌های علمی، پژوهشی و کاربردی به ویژه یافته‌های نوین علوم سلامت در سطح کشور و جهان.
- تشویق و تکریم دانشمندان و خدمات آنان و اعطای پاداش، جایزه و نشان علمی به دانشمندان، پژوهشگران و مؤسساتی که خدمات علمی برجسته‌ای انجام داده‌اند.
- پیشنهاد و تخصیص اعتبارات و امکانات تحقیقاتی برای فعالیت‌های دانشمندان برجسته.

- ایجاد ارتباط با فرهنگستان‌های سلامت و علوم پزشکی سایر کشورها و بررسی و تصویب عضویت فرهنگستان در مجامع و سازمان‌های جهانی که وظایف و اهداف همسو با وظایف و اهداف فرهنگستان دارند در چارچوب قوانین و مقررات کشور.
- اعتلای انجمن‌ها و بهره‌گیری و استفاده از توان انجمن‌های علمی گروه پزشکی و انجمن‌هایی که به نحوی با سلامت ارتباط دارند و تشویق و ترغیب مشارکت آنها در زمینه‌های سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در ابعاد مختلف سلامت.
- بررسی و تحلیل وضعیت علمی و فنی، آموزشی و پژوهشی علوم پزشکی و ارائه پیشنهاد در زمینه بهبود و ارتقای آن به مراجع ذی‌ربط.

۴- فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران

این فرهنگستان به‌عنوان یکی از دستگاه‌های حاکمیتی مؤثر در حوزه سیاست‌گذاری هنر کشور، دارای جایگاه حقوقی معتبر و نقش راهبردی اثرگذار در جریان‌سازی تحقیقات، سیاست‌ها و فعالیت‌های هنری کشور است. نظر به وجود میراث هنری، هنرمندان، مراکز و آثار هنری فراوان در کشور و جاذبه‌های چشمگیر آن برای اصحاب فرهنگ و هنرپژوهان ایرانی و غیرایرانی، ضرورت مطالعات و تحقیقات هنری با هدف ارتقای فرهنگ و تقویت هویت دینی، ملی و بومی، بیش از پیش آشکار می‌شود؛ لذا فرهنگستان هنر با بهره‌مندی از اندیشه و تجربه سرآمدان فرهنگ و هنر کشور در قالب اعضای پیوسته و وابسته و افتخاری، و گروه‌های تخصصی، شامل گروه‌های «نمایش و ادبیات نمایشی»، «موسیقی»، «معماری و شهرسازی»، «هنرهای سنتی و صنایع دستی»، «هنرهای تجسمی»، «سینما»، «چندرسانه‌ای» و «فلسفه هنر» و نیز بهره‌برداری از امکانات، تجهیزات و فضای مناسب و کتابخانه تخصصی، طرح‌ها و برنامه‌های بسیاری را در معرفی، نقد و بررسی، احیا و توسعه هنرهای ایرانی-اسلامی به انجام رسانده است.

چشم‌انداز فرهنگستان هنر مشتمل بر موارد زیر است:

- عالی‌ترین مرکز مطالعه، پایش و جریان‌سازی هنر کشور
- دارای ارتباطات و تعامل مطلوب با سرآمدان، نخبگان، هنرمندان و مراکز هنری داخلی و خارجی
- برخوردار از سرمایه‌های فکری و فرهنگی و هنری ممتاز و شایسته
- دارای دیدگاه‌ها و رهیافت‌های روزآمد و اثربخش و نقش بی‌بدیل و کارآمد در جهت‌دهی مثبت به تحولات فکری و هنری کشور
- زمینه‌ساز و تولیدکننده مبانی فکری توسعه همه‌جانبه هنر کشور
- هموارکننده راه رشد و بسط اخلاق، معنویت و ارزش‌های دینی و آرمان‌های انقلابی در آفرینش‌های هنری
- مورد اعتماد سرآمدان، نخبگان و خبرگان هنری و مورد وثوق مردم
- الهام‌بخش و اثرگذار بر تحولات هنری منطقه و جهان اسلام در ترازوی پیشرو
- مرکزی مطمئن برای ارائه مشاوره در سیاست‌گذاری هنر کشور

البته در چشم‌انداز مشخص نشده است که فرهنگستان تا چه زمانی باید به این موارد دست یابد.

۳.۵. اهداف و وظایف

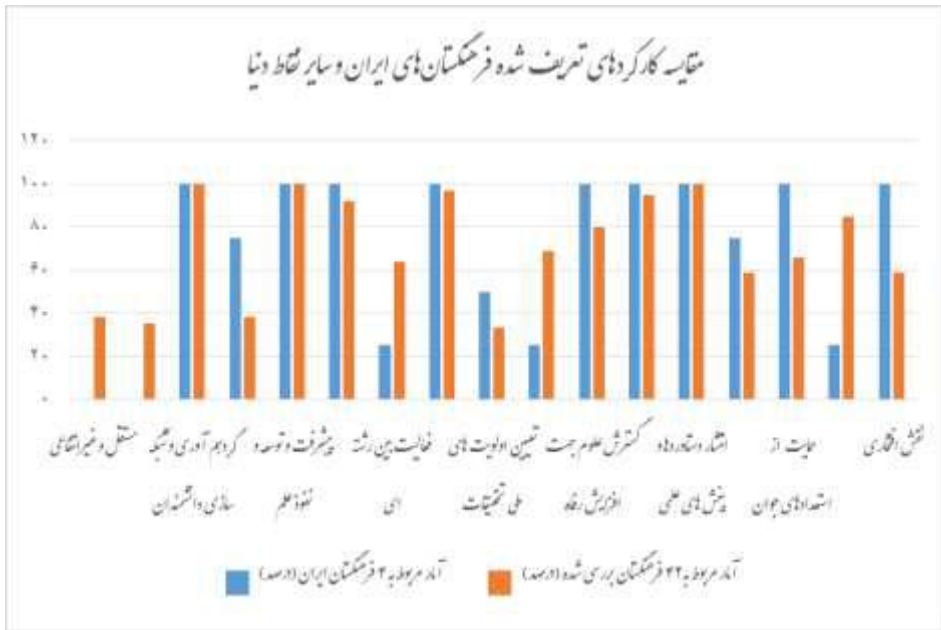
- پاسداری از میراث فرهنگی، هنر اسلامی و ملی؛
- پیشنهاد سیاست‌ها، راهبردها و دستیابی به آخرین یافته‌ها و نوآوری‌های هنری؛
- ارتقای فرهنگ اسلامی برای مقابله با تهدیدهای فرهنگ مهاجم؛
- حفظ، گسترش و تحلیل میراث هنری ایرانی-اسلامی؛
- توسعه پژوهش‌های هنری و بسط زمینه‌های نظریه‌پردازی و نقد با محوریت مسائل جامعه ایرانی؛

- بسط روابط ملی و بین‌المللی در زمینه هنر و ارتقای جایگاه هنر ایران به‌عنوان کانون هنر و معماری جهان اسلام؛
 - ارتقای نقش تعاملی و اثرگذار هنر در جامعه (فرهنگ، دین، علم، سیاست، اقتصاد و محیط‌زیست)؛
 - توسعه و گسترش پژوهش در زمینه هنر ایرانی-اسلامی؛
 - بررسی روش‌ها و رویکردهای پژوهش در هنر متناسب با فرهنگ ایرانی-اسلامی؛
 - طراحی گفتمان‌های جدید هنری در کشور و منطقه و جهان مبتنی بر باورها و ارزش‌های توحیدی و انسانی.
- همانگونه که هم در چشم‌انداز و هم در اهداف مشخص است، علی‌رغم ساختار حاکمیتی، اداره‌کنندگان فرهنگستان و تدوین‌کنندگان اهداف و چشم‌انداز، نقش‌چندانی را برای ارائه مشاوره‌های حاکمیتی در عرصه سیاست‌گذاری هنری قائل نشده‌اند. تنها در یکی از بندهای بیانیه مأموریت، به پیشنهاد سیاست‌گذاری اشاره شده که آن هم مشخص نیست ناظر به کدام بخش از حاکمیت است. لذا از منظر جایگاه و تکالیف، این فرهنگستان بیش‌تر خود را گفتمان‌ساز می‌داند تا مشاور سیاست‌گذاری.
- در بیانیه مأموریت فرهنگستان هنر به موارد زیر پرداخته شده است:
- پیشنهاد سیاست‌گذاری برای حفظ و توسعه هنر اسلامی، ملی و محلی؛
 - همکاری با حوزه‌های علمی و علمای دینی در شناخت زمینه‌های مبانی فقهی هنر؛
 - مطالعه و بهره‌گیری از نظریه‌های جدید هنر با تکیه بر مبانی ملی و اسلامی؛
 - حمایت و تشویق پژوهش‌های بنیادی و پیگیری مطالعات و طرح‌های هنر در سطح ملی؛
 - پیشنهاد سیاست‌گذاری در زمینه ارتباط جوامع هنری؛
 - پیشنهاد سیاست‌گذاری برای گسترش نقد هنری و مباحث زیبایی‌شناسی؛
 - ارائه راهکارها برای تربیت و ارتقای ذوق هنری و خلاقیت و فهم زیبایی‌شناسانه؛
 - پیشنهاد تعیین شاخص‌های توسعه هنری؛

- ارزیابی سالانه شاخص‌های هنری در کشور؛
- پیشنهاد راهبردهای تحقق توسعه پایدار صنایع خلاق هنری؛
- برپایی نشست‌های سالیانه در زمینه‌های مختلف هنری؛
- بررسی کاستی‌های نظام آموزشی کشور در زمینه هنر و پیشنهادهای اصلاحی به مراجع ذی‌ربط؛
- پیشنهاد سیاست‌های آموزشی و پژوهشی و اجرایی در خلق آثار هنری؛
- مطالعه ارتباط بین‌رشته‌ای پژوهش در زمینه هنر و سایر علوم؛
- پیشنهاد تأسیس رشته‌های دانشگاهی (میان‌رشته‌ای هنر) به مراجع ذی‌ربط؛
- معرفی سرآمدان و نخبگان هنری و محققان تراز ملی و بین‌المللی هنر و تجلیل از ایشان؛
- معرفی و پیشنهاد به کارگیری نظریه‌ها، علوم و فناوری‌های نوین در توسعه هنرهای ایرانی-اسلامی؛
- حمایت از تألیف و ترجمه منابع هنری؛
- تشکیل گروه‌های تخصصی.

در بخش مطالعات تطبیقی، کارکردهای هفده گانه‌ای را برای ۴۲ فرهنگستان در نقاط مختلف دنیا شناسایی کردیم و نشان بررسی کردیم که این کارکردها در اسناد کدام فرهنگستان‌ها وجود دارد.

در نمودار زیر می‌توان مقایسه میان کارکردهای تعریف شده را با وضوح بیشتری مشاهده کرد:

منبع: یافته‌های پژوهش

توضیح داده شد که ۳۸ درصد از فرهنگستان‌های دنیا مدعی آن هستند که در ساختار تصمیم‌گیری (نه در تأمین مالی) کاملاً مستقل و از موضع تفکر علمی رفتار می‌کنند. این نگرش به استقلال علمی در اسناد فرهنگستان‌های ایران چندان مورد توجه قرار نگرفته است.

۳۵ درصد از فرهنگستان‌های دنیا، نمایندگی علم و دانش کشورشان در مجامع بین‌المللی مختلف را بر عهده دارند. اما این ویژگی نیز در مورد وظایف فرهنگستان‌های ایرانی صادق نیست. به عبارت دیگر، فرهنگستان‌های ایران توانسته‌اند به عنوان یک نهاد بین‌المللی پیشتاز خود را در عرصه جهانی معرفی کنند. این نقصان چه در اسناد و چه در واقعیت کنش فرهنگستان‌ها وجود دارد.

همانند فرهنگستان‌های مختلف دنیا، همه فرهنگستان‌های ایرانی نیز در کارکردهایی چون گردش‌آوری و شبکه‌سازی دانشمندان، اقدام جهت پیشرفت و توسعه علمی و انتشار دستاوردهای علمی و فناوریانه به طور کامل خود را مکلف می‌دانند.

فعالیت‌های بین‌رشته‌ای، در اسناد مربوط به فرهنگستان‌های ایران بسیار مغفول مانده‌اند و تنها یکی از فرهنگستان‌ها خود را مکلف به تقویت رویکردهای بین‌رشته‌ای می‌داند. اما این عدد در میان فرهنگستان‌های بررسی شده در دنیا، ۶۴ درصد است. لذا نیاز به گفتگوها و فعالیت‌های علمی بین‌رشته‌ای در میان فرهنگستان‌های ایرانی مبتنی بر این داده به شدت احساس می‌شود. همین اتفاق در اعطای بورسیه تحصیلی نیز نمایان است. اعطای بورسیه، از مهمترین علل تأسیس فرهنگستان‌های دنیا بوده است. اما تنها یکی از فرهنگستان‌های چهارگانه ایران یعنی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران، در اسنادش به این موضوع اشاره کرده است. در واقعیت نیز فرهنگستان‌ها نقش ویژه‌ای در اعطای بورسیه‌های تحصیلی به دانشمندان و نخبگان جوان ندارند.

در کارکرد ارائه مشاوره به دولت‌ها، همه فرهنگستان‌های ایران در اسناد خود اشاراتی دارند. اما این اشارات عموماً جنبه حاشیه‌ای دارد. این در حالی است که بعضی از

فرهنگستان‌ها چون فرهنگستان علوم روسیه و فرهنگستان علوم آلمان، مشاوران اصلی حاکمیت‌ها در امور مربوط به سیاست علمی هستند.

حمایت از استعداد‌های جهان و نیز کشف و شناسایی و تشویق تحقیقات خلاقانه و نوآورانه از دیگر کارکردهایی است که در همه فرهنگستان‌های ایرانی بر آن تأکید شده است. اما باید دید که آیا در این زمینه‌ها، فرهنگستان‌ها ابزارهای لازم را در اختیار دارند. چرا که در کنار این نهادها، نهادهایی چون شورای عتف، بنیاد نخبگان و معاونت علمی ریاست‌جمهوری نیز فعال هستند و به نظر می‌رسد که این نهادها در حمایت‌های فوق از امکانات بیشتری برخوردار شده‌اند. چه بسا پیشی گرفتن این نهادهای نوپا از فرهنگستان‌ها در این زمینه، ناشی از نقص عملکردی فرهنگستان‌ها نیز دانشگاه‌ها به عنوان نهادهای کلاسیکی بوده است که وظیفه انجام این کار را بر عهده داشته‌اند.

در اسناد دو فرهنگستان ایرانی به کمک به حاکمیت جهت تعیین اولویت‌های ملی تحقیقاتی اشاره شده است. کارکردی که در عموم کشورهای دنیا در دست سیاستمداران قرار دارد و فرهنگستان‌ها در آن‌ها اختیار چندانی ندارند. وجود دانشمندانی که در عرصه ملی تأثیرگذار هستند در فرهنگستان‌های چهارگانه می‌تواند به این امر کمک بیشتری کند. البته نگارنده علی‌رغم مطالعه اسناد بالادستی حوزه علم و فناوری اعم از نقشه جامع علمی کشور، سیاست‌های کلی علم و فناوری و ... هنوز نتوانسته است ردپای دقیقی از حضور و دغدغه فرهنگستان‌های کشور در نگارش این اسناد پیدا کند. همچنین این ابهام را می‌توان در سند مبنای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نقشه مهندسی فرهنگی کشور و همچنین اسناد بالادستی حوزه بهداشت و درمان نیز مشاهده کرد. همچنین در اسناد

مربوط به سه فرهنگستان، تکلیف راهبری و سیاست‌گذاری علمی نیز مورد توجه قرار گرفته است.

خوشبختانه گسترش علوم جهت افزایش سطح رفاه را همه فرهنگستان‌های ایرانی مورد تأکید قرار داده‌اند. لذا دغدغه کاربردی سازی علوم از دغدغه‌های مطرح در اسناد فرهنگستان‌های کشور است. ارزیابی این که این فرهنگستان‌ها تا چه حد توانسته‌اند به این هدف پراهمیت برسند نیازمند بررسی‌های میدانی دقیق‌تری است که در این مجال فرصت پرداختن به آن وجود نداشته است.

عملکرد مناسب در نظام علم، فناوری و نوآوری نیازمند چهارچوب مناسب مدیریتی و حکمرانی در بالاترین سطح آن است که مجموعه‌ای از فعالیت‌های مختلف از قبیل سیاست‌گذاری و هماهنگی؛ پشتیبانی و زیرساخت؛ امور اجرایی و نیز نظارت و ارزیابی را در حوزه عتف بر عهده دارد و دولت نقش اساسی در آن ایفا می‌کند. از آنجایی که حکمرانی مناسب به تخصیص بهینه منابع، هماهنگی و پرهیز از موازی کاری و اتلاف منابع و زمان کمک می‌کند، می‌توان آن را یکی از عوامل تأثیر گذار بر رشد اقتصادی، بهبود رفاه عمومی، بهبود کیفیت آموزش عالی و توسعه پایدار محسوب کرد. در نمودار زیر مجموعه‌ای از کنش‌گران نظام علم و فناوری نمایش داده شده‌اند. احتمالاً در اولین نگاه به این نمودار این پرسش مطرح می‌شود که با وجود چنین تکثری چگونه می‌توان مدیریت منظم و حکمرانی منسجمی را در این نظام مشاهده کرد؟ در دهه‌های مختلف، به محض مشاهده هر نقیصه‌ای در نظام علم و فناوری و نیز در سیاست علمی کشور، نهادی جدید پدید آمده و برای تسهیل کنش‌های مربوط به آن نهاد، قوانین، قواعد و آیین‌نامه‌هایی تصویب شده است بی‌آنکه آن تکالیف از گردن نهادهای دیگر برداشته

شود یا این‌که نهادهایی وجود داشته‌باشد که به‌عنوان نهاد مستهلک شده از نظام علم‌وفناوری خارج شود. این اتفاق موجب شده است که برای هر کدام از کارکردهای نظام علم‌وفناوری، مدعی‌های نهادی فراوانی وجود داشته‌باشد. به‌عنوان مثال در هفده کارکردی که در این پژوهش بررسی شد می‌توان این مسئله را به‌خوبی مشاهده کرد. چه کسی باید مشاور علمی دولت در سیاست علمی باشد؟ تصمیم‌گیر در توسعه علم‌وفناوری کدام نهاد است؟ کدام نهاد متکفل حمایت از پژوهش‌های نوآورانه است؟ بورسیه‌های تحصیلی باید از کدام طریق حمایت شوند؟ نخبگان کشور توسط کدام نهاد مدیریت شوند که بتوانند به رفع معضلات کشور کمک کنند؟ اسناد علم‌وفناوری چگونه و با مشارکت کدام نهادها تنظیم می‌شوند و ...

از این رو می‌توان اساسی‌ترین مسائل در حوزه نظام علم‌وفناوری که فرهنگستان‌ها هم جزئی از آن هستند را حکمرانی علم‌وفناوری دانست.

ترسیم دقیق حدود صلاحیت‌ها و اختیاراتهای نهادهای مزبور، تداخل در مرز صلاحیت‌ها، اختیاراتها و وظایف آنها مشهود است» (کوثری و همکار، ۱۴۰۰، ص ۲).
به عنوان مثال در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- سیاست‌گذاری در حوزه حفظ و حمایت از دانشمندان، استعداد‌های درخشان با نخبگان در وظایف وزارت عتف، بنیاد ملی نخبگان و فرهنگستان‌ها به طور مشترک مورد توجه قرار گرفته است.

- در حوزه سیاست‌گذاری پژوهش و فناوری یکی از مهم‌ترین تداخل‌های موجود، تعریف و حمایت از طرح‌های کلان ملی به طور همزمان در دو نهاد شورای عالی عتف و همچنین معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری است از جمله موضوع‌های دیگری که در این دو نهاد که بدون هماهنگی و به طور مستقل در راستای تحقق نقشه جامع و علمی کشور دنبال می‌شود، تصویب اسناد کلان ملی در حوزه علم و فناوری است که در این موضوع، هر دو نهاد به گونه‌ای در عرض شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز به تصویب اسناد می‌پردازند.

جمع بندی

در این مقاله با مرور اسناد مربوط به فرهنگستان‌ها، آن‌ها را از منظر شرح وظایف و کارکردها و مأموریت‌ها و جایگاهشان در نظام علمی بررسی کردیم. در انتهای این بخش نیز به اختصار به آسیب‌شناسی جایگاه فرهنگستان‌ها در نظام علمی کشور پرداختیم. یافته‌ها نشان می‌دهد که فرهنگستان‌ها با ترکیب وظایف تحقیقاتی، مشورتی و آموزشی خود، نقش حیاتی در توسعه و تقویت حکمرانی علمی کشور ایفا می‌کنند. کارکردهای اصلی این نهادها شامل پژوهش و توسعه علمی، مشاوره به دولت و نهادهای دولتی، حفظ و توسعه میراث فرهنگی، و ایجاد شبکه‌های علمی و فرهنگی است. با این وجود، برخی چالش‌ها و نقاط ضعف نیز شناسایی شده که نیازمند توجه و بهبود است. این مطالعه پیشنهاداتی برای ارتقای عملکرد فرهنگستان‌ها ارائه داده است تا بتوانند به طور مؤثرتری در پیشبرد اهداف علمی و فرهنگی کشور نقش‌آفرینی کنند. با توجه به آنچه که در این جا مرور کردیم می‌توان پژوهش‌هایی را برای آینده پیشنهاد کرد:

- تطبیق اسناد فرهنگستان‌ها بر کارکرد واقعی آن‌ها

- اولویت‌بندی نهادی در کارکردهایی که به لحاظ قانونی به طور موازی بر عهده فرهنگستان‌ها و سایر نهادهای نظام علم و فناوری گذاشته شده است.

- سازوکار تحول فرهنگستان‌ها به سوی وضعیت بهینه

منابع

پایگاه اطلاع‌رسانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی

پایگاه اطلاع‌رسانی فرهنگستان علوم ایران

پایگاه اطلاع‌رسانی فرهنگستان علوم پزشکی ایران

پایگاه اطلاع‌رسانی فرهنگستان هنر ایران